

УДК 338.012

Кудренко Н.В.,

к. е.н., доцент кафедри обліку і аудиту,
Національний університет харчових технологій, м. Київ

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БОРОШНОМЕЛЬНО-КРУП'ЯНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Продовольча безпека населення України залежить від стану та перспектив розвитку борошномельно-круп'яної галузі АПК. Підприємства борошномельно-круп'яної галузі забезпечують населення соціально важливими продуктами харчування. Основне виробництво круп та борошна в Україні зосереджене в зонах вирощування зернової сировини та споживання. Продукція вітчизняної борошномельно-круп'яної галузі має значний експортний потенціал. Найбільш ефективно працюють ті підприємства галузі, які входять до складу українських фінансово-промислових груп та вертикально-інтегрованих холдингів.

Ключові слова: розвиток, галузь, виробництво, продукція, борошно, крупи, управління, підприємство, резерви прибутковості.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МУКОМОЛЬНО-КРУПЯНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Кудренко Н. В.

Продовольственная безопасность населения Украины зависит от состояния и перспектив развития мукомольно-крупяной отрасли АПК. Предприятия мукомольно-крупяной отрасли обеспечивают население социально важными продуктами питания. Основное производство круп и муки в Украине сосредоточено в зонах выращивания зернового сырья и потребления. Продукция отечественной мукомольной отрасли имеет значительный экспортный потенциал. Наиболее эффективно работают те предприятия отрасли, которые входят в состав украинских финансово-промышленных групп и вертикально-интегрированных холдингов.

Ключевые слова: развитие, отрасль, производство, продукция, мука, крупы, управление, предприятие, резервы прибыльности.

STATUS AND PROSPECTS OF FLOUR, CEREAL FIELD UKRAINE

Kudrenko N.

Food security of Ukraine's population depends on the condition and prospects of milling field of agriculture. Enterprises milling industry provide people socially important food products. Primary production of cereals and flour in Ukraine is concentrated in the areas of cultivation of grain and raw materials consumption. Production milling domestic industry has considerable export potential. The most effective are those of the industry, are part of the Ukrainian financial-industrial groups and vertically integrated structures. During the last ten years have seen significant improvements in the development and effectiveness of milling industry. Thus, many enterprises the reconstruction, modernization, upgrade production technology, achieved

considerable range and variety of high quality products. Today, the main issue further effective development of enterprises milling industry is expanding foreign markets for products and additional investments, loans to finance the expansion. As everywhere in agriculture, milling industry has a number of problems, including a lack of working capital, lack of investment resources, high interest rates, rising prices for raw grain.

Keywords: *development, industry, manufacturing, products, flour, cereals, management, enterprise, profitability reserves.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання борошномельно-круп'яна галузь є однією з основних складових агропромислового комплексу України. Підприємства борошномельно-круп'яної галузі займаються переробленням зернової сировини та виробництвом найважливіших соціально-необхідних видів продукції: борошна та круп. Як доводять дослідження, основними видами продуктів, які споживає населення щодня є крупи та хлібобулочні вироби тому, саме борошномельно-круп'яна галузь є основою продовольчої безпеки населення України. Обсяги та якість виробництва борошна та круп залежить від постачання зернових видів сировини (борошномельно-круп'яна галузь є матеріаломісткою, зернова складова понад 70%), які є невід'ємною складовою для забезпечення безперебійності виробничих процесів підприємства.

На вітчизняному ринку найефективніше працюють ті підприємства борошномельно-круп'яної галузі, які входять до вертикально-інтегрованих агропромислових об'єднань та продукція яких реалізується під відомими серед населення торговими марками: «Слобода», «Козачок», «Жменька», «Олімп», «Кашка Вкусняшка», «КАМА», «Господарочка» та ін. Саме агропромислові холдинги до складу яких входять сільськогосподарські підприємства, які займаються вирощуванням зернових, переробні підприємства, які виробляють борошно, крупи та макаронні вироби, реалізують готову продукцію через власну торгівельну мережу, працюють найефективніше, з найвищими показниками прибутковості та рентабельності. В вертикально інтегрованих структурах є можливість уникати додаткових витрат на транспортування та посередників.

Оскільки борошномельно-круп'яна галузь України є соціально важливою тому, з метою забезпечення продовольчої безпеки населення, ціни на основні види продукції регулюються державою.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Сучасний стан, проблеми та перспективи функціонування підприємств борошномельно-круп'яної галузі досліджували в своїх роботах відомі вчені: М. Гладченко, О. Вишневецька [7], А. Камінська [8], С. Князєв [9], В. Шевцова, Т. Якимчук та ін. Питання щодо стану вітчизняного ринку борошна досліджували українські учені: І. Відоменко, І. Кузнецова, О. Прядко, С. Черненко та інші.

У своїх працях науковці відзначають, що більшість підприємств борошномельно-круп'яної галузі потребують технічного і технологічного переоснащення. З метою підвищення ефективності функціонування всієї борошномельно-круп'яної галузі, актуальним залишається питанням впровадження у виробничі процеси міжнародних стандартів якості ISO, ресурсозберігаючих технологій, проведення модернізації, реконструкції та повної заміни обладнання на підприємствах. Не менш важливою проблемою ефективного розвитку підприємств борошномельно-круп'яної галузі є недостатні

обсяги інвестицій та брак оборотних коштів для розширення виробництва. Тому стан, перспективи розвитку, пошук нових шляхів зростання показників прибутковості та рентабельності соціально-важливої галузі АПК, борошномельно-круп'яної, потребує проведення подальших більш детальних науково-обґрунтованих досліджень.

Мета статті. Дослідити особливості функціонування борошномельно-круп'яної галузі України в сучасних умовах господарювання з метою прийняття ефективних управлінських рішень та пошуку резервів зростання прибутковості підприємств.

Основні результати дослідження. Борошномельно-круп'яна галузь агропромислового комплексу України є основою продовольчої безпеки населення, оскільки на підприємствах виготовляються основні види продуктів харчування: борошно та крупи.

Аналіз показав, що протягом останніх десяти років спостерігаємо суттєві позитивні зміни в розвитку та ефективності функціонування борошномельно-круп'яної галузі. Наприклад, на багатьох підприємствах проводиться реконструкція, модернізація, оновлення технологій виробництва, досягнуто значної різноманітності асортименту та високої якості продукції. На сьогоднішній день, основним питанням подальшого ефективного розвитку підприємств борошномельно-круп'яної галузі є розширення зовнішніх ринків збуту продукції та залучення додаткових інвестицій, кредитних ресурсів для розширення виробництва. Як і у всьому агропромисловому комплексі, борошномельно-круп'яна галузь має ряд проблем, зокрема, брак оборотних коштів, недостатність інвестиційних ресурсів, високі кредитні ставки, зростання цін на зернову сировину.

Особливість борошномельно-круп'яної галузі України полягає в концентрації основних виробничих потужностей на великих підприємствах і, одночасно, наявністю великої кількості малих підприємств різних форм власності. Налічується понад 700 великих підприємств, які займаються переробкою зернової сировини, із них 200 – комбінати хлібопродуктів. Виробничі потужності галузі становлять понад 11 млн. тонн, що в три рази перевищує потреби внутрішнього ринку, необхідного власного обсягу споживання [3].

Основне виробництво круп та борошна зосереджене в вертикально інтегрованих структурах до яких входять сільськогосподарські підприємства (виробники зернової сировини), переробні підприємства (виробництво борошна, круп), готові вироби реалізується через власну торгівельну мережу під відомими серед населення марками. На сьогоднішній день, спостерігаємо злиття і поглинання суб'єктів малого підприємництва, місцевих дрібних гравців ринку ключовими групами вертикальної інтеграції.

Ринок борошна характеризується значним зростанням попиту в пекарнях, тоді як на традиційні види борошна переважає попит кінцевих споживачів, зокрема домогосподарств. Зростає також, споживання та попит на борошно та крупи в зв'язку з значним дорожчанням цін на рибну та м'ясну продукцію. Так, протягом 2014 року, у зв'язку з високими цінами на м'ясні та рибні види продукції, в раціоні вітчизняного населення основними видами продуктів харчування є хлібобулочні вироби власного виробництва та крупи.

Основою затверджених норм збалансованої раціональної структури споживання згідно законодавства України для всіх вікових груп населення є м'ясні і молочні продукти тваринного походження, які залежать від чисельності поголів'я великої рогатої худоби, свиней, птиці, а також якості споживання кормів. Протягом останніх років в усіх вітчизняних

господарствах та переробних підприємствах зберігається негативна тенденція до скорочення виробництва м'яса великої рогатої худоби.

Як показав аналіз норм споживання наборів харчових продуктів, вони за останнє десятиріччя не переглядались, тому опосередковано впливають на рівень споживання продуктів тваринництва. Для розрахунку прожиткового мінімуму відповідно до ст. 7 Закону України «Про прожитковий мінімум» на основі рішення експертної комісії, прийнятого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 року № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» затверджені основні набори продуктів харчування для українського населення.

На державному рівні потрібно переглядати і узгоджувати норми споживання продуктів харчування, оскільки змінюється статеві-вікова структура населення, технології харчової промисловості, тенденції і звички в харчуванні, регіональні умови, природно-кліматичні умови, традиції харчування, релігійні переконання.

За даними аналізу, в найближчі роки споживання борошна та круп серед вітчизняного населення продовжуватиме тенденцію до зростання. Хоча, за даними Державної служби статистики в Україні в період з 2000 по 2013 роки споживання хліба та хлібобулочних продуктів мало тенденцію до зниження. Нами проаналізовано особливості споживання продуктів харчування (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка споживання продуктів харчування в домогосподарствах України у 2000-2013 рр.

Споживання продуктів у середньому на одну особу за місяць	Роки									Темп росту у 2013 р. до 2005 р., %
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
м'ясо і м'ясопродукти, кг	4,4	4,7	5,1	5,1	4,8	5,1	5,1	5,1	5,1	115,9
молоко і молочні продукти, кг	21,7	22,3	22,1	22,6	19,8	19,1	18,9	19,6	20,2	93,1
яйця, шт.	21	19	20	20	20	20	20	20	20,0	95,2
риба і рибопродукти, кг	1,8	1,9	1,9	2,1	1,8	1,8	1,7	1,7	1,8	100,0
цукор, кг	3,6	3,2	3,2	3,4	3,2	3	3,1	3,1	3,0	83,3
олія та інші рослинні жири, кг	1,9	1,7	1,7	1,8	1,9	1,8	1,8	1,8	1,7	89,5
картопля, кг	9,6	8,7	8,3	8,4	8	7,6	7,7	7,6	7,0	72,9
овочі та баштанні, кг	9,1	9,4	8,7	9,3	10,1	9,5	10,1	10,2	9,4	103,3
фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	3,1	3	3,6	3,7	3,6	3,7	3,7	3,8	4,2	135,5
хліб і хлібні продукти, кг	10,3	9,8	9,6	9,6	9,3	9,3	9,2	9,1	9,0	87,4

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

Так, у 2013 році, порівняно з 2000 роком споживання хліба та хлібних продуктів у середньому на одну особу за місяць знизилось на 12,6%, тоді як зросло споживання овочів і баштанних на 3,3% та м'яса і м'ясопродуктів на 15,9%.

Ефективність функціонування підприємств борошномельно-круп'яної галузі залежить від обсягів та якості зернової сировини, тому держава з метою стабілізації цін на внутрішньому ринку та забезпечення продовольчої безпеки населення, регулює обсяги квотування зернових, які імпортуються за межі митної території України.

Аналіз показав, що зберігання зернової сировини зосереджене в регіонах, які мають морські та річкові порти. Так, найбільші обсяги зерна за даними Державної служби статистики, зберігаються в Одеській (14,9%), Харківській (9,6%) та Дніпропетровській областях (9,1%) [1].

Основне виробництво круп та борошна в Україні зосереджене в зонах вирощування зернової сировини та споживання. Значні обсяги круп виробляються на підприємствах Харківської, Київської та Дніпропетровської областей. На підприємствах Черкаській області виробляється 24% круп загальних обсягів виробництва.

В табл. 2 наведено дані щодо виробництва круп та протягом 2005-2013 років в Україні.

Аналіз статистичних даних показав, що у 2013 році було вироблено 2542,0 тис. тонн борошна (на 13,7% менше ніж у 2005 році) та 367,0 тис. тонн круп (на 7,3% більше ніж у 2005 році). Основне виробництво борошна (41,6%) зосереджене в 5 областях України, таких як: Харківська (11,3%), Донецька (10,3%), Вінницька (7,3%), Луганська (6,9%) та Черкаська (5,8%) [2].

Таблиця 2. Виробництво круп та борошна в Україні у 2005-2013 рр., тис. т

Показники	Роки									Темп росту у 2013 році до 2005 року, %
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Виробництво круп	342,0	322,0	318,0	363,0	397,0	340,0	356,0	365,0	367,0	107,3
Виробництво борошна	2944,0	2696,0	2908,0	3030,0	2734,0	2632,0	2596,0	2605,0	2542,0	86,3

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

Відповідно до проведених досліджень вітчизняного ринку борошна, можемо відмітити, що виробництво на 90% складається з промислового та 10% побутового споживання. Продукція, яка виготовляється є конкурентоспроможною та має потенційні можливості для зростання експорту. Однак, нажаль, Україна є одним з основних постачальників зернової сировини на міжнародному ринку тоді як експорт круп та борошна залишається на низькому рівні. Звичайно, значно вигідніше за ціновими показниками, експортувати готову продукцію, а не зернову сировину.

Виробництво борошна контролюється 60 крупними виробниками, які входять до складу українських фінансово-промислових груп та вертикально-інтегрованих холдингів. Це складає близько 70% ринку. На ринку борошна топ-20 виробників контролює 50% обсягів загального виробництва, всі регіональні ринки України розподілені між 6 ключовими вертикально інтегрованими агрохолдингами, до складу яких входять сільськогосподарські

підприємства – постачальники зернової сировини, переробні підприємства та продукція яких реалізується під власними, відомими серед населення, зареєстрованими торговими марками.

Відповідно до даних Української зернової асоціації, офіційна середня рентабельність виробництва борошна становить 8-10%. Виробництво борошна орієнтоване на внутрішнє споживання, однак, на думку експертів, ринок має значний експортний потенціал. Лише незначне зменшення загального річного споживання серед українського населення та пекарень (1-5%), компенсується за рахунок зростання експорту борошна із України. Ринок борошна характеризується незначними об'ємами імпорту, що впливає на зростання якості виробництва та конкуренції серед українських виробників.

Основним видом борошна, яке виготовляється в Україні є пшеничне - 92%, на житнє припадає близько – 7%, кукурудзяне – 1%.

В табл. 3 наведені основні виробники борошномельної та макаронної продукції на ринку України.

Таблиця 3. Підприємства-лідери по виробництву борошномельної та макаронної продукції на ринку України в 2013 - 2014 рр.

Назва підприємства	Регіон / місто	Діяльність
ПрАТ «Київмлин»	м. Київ	основний виробник борошна, яке поставляється до хлібозаводів та кондитерських підприємств. Виробничі потужності підприємства становлять 1270 т зерна на добу
ТОВ «Торгівельна компанія «Урожай»»	м. Донецьк	макаронні вироби під торговою маркою «Козачок» (вермішель, спагеті).
ДП «Новопокровський КХП»	Харківська область	зернопереробне підприємство, яке є найсучаснішим в Харківській області. Продукція підприємства відома під торговою маркою «Покрівчанка».
ПАТ «Сімферопольський КХП»	м. Сімферополь	одне з найбільших зернопереробних підприємств, яке входить до складу холдингу «Г и С». Продукція підприємства реалізується під торговою маркою «Булкін».
ТОВ «Дніпропетровський млиновий комбінат»	м. Дніпропетровськ	найбільший в дніпропетровській області виробник борошна. Підприємство оснащено новітнім устаткуванням та впроваджено сучасні технології переробки зерна, що дозволяють випускати продукцію високої якості. На ТОВ «Дніпропетровський млиновий комбінат» виробляється борошно пшеничне сортове, житнє, крупа манна, висівки, харчовий зародок.

Джерело: Державна служба статистики України

Як показав проведений аналіз, основним виробником борошномельної продукції на ринку України є ПрАТ «Київмлин». Основне виробництво борошномельної та макаронної

продукції на вітчизняному ринку сконцентроване у великих містах та орієнтоване на споживання. Лідери по виробництву круп в Україні показані в табл. 4.

Таблиця 4. Підприємства-лідери по виробництву круп в Україні в 2013 - 2014 рр.

Назва підприємства	Регіон / місто	Діяльність
Компанія «Альтера Ацтека Міллінг Україна»	Черкаська область	виробництво та реалізація круп та кукурудзяного борошна. Підприємство з квітня 2010 року входить до складу корпорації «GRUMA». ТОВ «Альтера» (стара назва) виробляє майже 50% всієї вітчизняної кукурудзяної крупи
ТОВ «Терра»	Харківська область	виробництво зернобобових круп і пластівців, каш швидкого приготування. Крупи і пластівці під торговими марками «ТЕРРА», «ТЕРРА-ГЕРКУЛЕС» відомі не тільки серед вітчизняних споживачів, але й експортуються до країн США, Європейського Союзу, Африки, Сходу, Азії, СНГ та Кавказу.
ТОВ «Олімп»	м. Харків	займається виробництвом та переробкою круп. ТОВ «Олімп» (м. Харків) входить до складу холдингу CerealUkraine та є офіційним дистриб'ютором торгових марок «Олімп», «КАМА», «Кашка Вкусняшка», «Господарочка» та інших.
ТОВ «Сквирський КХП»	Київська область	виробляє гречану крупу, дієтичне і кондитерське гречане борошно, гречані та перлові пластівці. ТОВ «Сквирський КХП» є одним із найбільших вітчизняних виробників гречаної крупи, дієтичного і кондитерського гречаного борошна, а також пластівців, які не потребують варіння. Підприємство оснащено сучасним швейцарським обладнанням компанії «BUHLERAG». На підприємстві в 2010 році впроваджено інтегровані системи управління якістю і безпечністю відповідно ДСТУ ISO 9001-2009 та ДСТУ ISO 22000:2007. ТОВ «Сквирський комбінат хлібопродуктів» є постачальником сировини для виробництва дитячого харчування для відомих брендів: «Nestle», «Heinz», «Hipp», «Danone», «DrogaKolinska», «Vivera», «Біллакт» ПАТ «Хорольський МККДП»
ТОВ «ТПК» «Слобода»	м. Харків	спеціалізується на виробництві та розфасовці круп під власною торговою маркою «Слобода». Підприємство входить до складу агропромислового холдингу «Агросвіт», який випускає продукцію під торговою маркою WHEATFLOUR

Джерело: Державна служба статистики України

Відповідно до проведеного аналізу можемо відмітити, що вітчизняне виробництво круп та комбікормів є монополізованим, а лідерами на ринку є підприємства, які входять до вертикально інтегрованих агропромислових об'єднань в яких поєднано повний виробничий ланцюг: постачальники сировини (сільськогосподарські підприємства) – переробні

підприємства (підприємство по виробництву круп) – роздрібна та оптова торгівля. Що дозволяє зменшити витрати підприємств шляхом зменшення численної кількості посередників, які необґрунтовано «накручують» ціни на сировину, товари, послуги.

Висновки. Проведені дослідження показали, що ефективний розвиток та функціонування вітчизняної борошномельно-круп'яної галузі залежить від обсягів постачання сировини сільськогосподарськими підприємствами та рівня споживання населення. Український ринок виробництва круп та борошна є монополізованим, орієнтованим на внутрішнє споживання та має значні експортні можливості, а основне виробництво круп та борошна зосереджене на 50 підприємствах, які входять до вертикально інтегрованих агропромислових об'єднань. Ефективність діяльності підприємств вітчизняної борошномельно-круп'яної галузі залежить від державної політики, оскільки держава регулює ціни на продукцію та експорт зернових. Підприємства борошномельно-круп'яної галузі потребують додаткових інвестицій з метою розширення виробництва, закупівлі сучасного обладнання і технологій переробки зернових, які б відповідали світовим вимогам щодо управління виробничими процесами та якості, зокрема, ISO. Борошномельно-круп'яна галузь має значний експортний потенціал. Однак, на світовий ринок Україна експортує зернову сировину, а не готову продукцію та технології щодо її переробки, які розробляють вітчизняні науково-дослідні інститути. В ЄС Україна znana як постачальник зернових (пшениця, кукурудза, ячмінь), круп та інших продуктів рослинництва.

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України (2012), «Борошномельно-круп'яна промисловість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/interview-articles>

3. Статистичний збірник «Україна в цифрах 2011 рік» / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012.

4. Украина: рынок муки и круп. Исследование информационной компании «ПроАгро». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.proagro.com.ua/news/proagro/>.

5. Міжнародний портал бізнес-інтересів лідерів ринку Pavtrade [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pavtrade.com/companies/10670>

6. Україна сьогодні: каталог провідних підприємств України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.com.ua/ukr/catalog/28890/>

7. Вишневецька О.В. Розвиток ринку продуктів харчування в Україні / О. В. Вишневецька // Економіка АПК. — 2012. — № 7.

8. Камінська А. І. Проблеми формування та розвитку ринку круп'яних культур в Україні / А. І. Камінська // Економіка АПК. — 2011. — № 8 (202).

9. Князев С.І. Ефективність розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.07.01 / Князев Святослав Ігорович. – К., 2002.